

Koncept mladosti in odraščanja skozi družinske zgodbe treh generacij:

pripovedi babice, hčere in vnukinje

Teja Močnik

Družinske zgodbe v humanistiki in družboslovju pridobivajo na pomenu šele v zadnjem času. Razloge za njihovo preteklo zanemarjanje lahko iščemo v subjektivnem doživljanju sveta, kar za znanstveno raziskovanje večinoma ni bilo relevantno. Metodologija raziskovanja ter vrednotenja osebnih pripovedi se tako razvija šele v zadnjem času. Zgodbe posameznikov postajajo zanimiv navdih tudi v umetniških praksah in pomemben vir v etnografskih raziskavah, saj nam na specifičen način pripovedujejo o družbenih spremembah in njihovem vplivu na posameznike in njihovo intimnost. Bistvo življenjskih zgodb je, kot meni Mojca Ramšak: »da z njimi raziskujemo, kako ljudje razumejo preteklost in kako povezujejo osebne izkušnje s socialnim okoljem«.

Skozi pripoved treh generacij žensk o njihovi mladosti – babice, hčerke in vnukinje, se nam razkrivajo trije različni časi, trije različni ideološki sistemi, v katerih so odraščale, hkrati pa lahko razbirmo, kako se skozi družino prenaša nek sistem vrednot, ki sčasoma podlega eroziji družbenih vplivov in sprememb. Družina tako ni izoliran otok, pač pa fluidna oblika bolj ali manj povezanih posameznikov, skozi katere se prenaša nekakšen (notranji) družinski habitus, tesno vpet v (zunanje) družbene prakse.

Različni zgodovinski konteksti pripovedovalk (babica D. P. /roj. 1937/, hči T. M. /roj. 1959/ in vnukinja N. M. /roj. 1986/) nam skozi življenjske dogodke razkrivajo osebno doživljanje življenjskih potekov in prehodov, ujetih v različne družbene okoliščine. Drobci iz življenjskih zgodb pripovedovalk, bodo predstavljeni skozi koncept življenjskega prehoda, izkušnjo 'sedenja v istem čolnu' ter kulta mladosti, ki jih je Mirjana Ule razvila v svojem delu *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*.

PREHODI, KRITIČNA OBDOBJA V ŽIVLJENJSKEM POTEKU POSAMEZNIKA

Različne družbe in kulture različno strukturirajo življenjska obdobja in moratorije znotraj teh. Ločujejo jih z mejniki, ki jih je Arnold van Gennep poimenoval obredja prehoda. Te običajno tvorijo tri faze: faza ločitve, liminalna faza in faza vključitve. S pomočjo teh faz posamezniki prehajajo iz ene družbene sfere v drugo. Prehod pri posame-

zniku vedno predstavlja neko kritično točko, ki jo mora prebroditi na poti iz ene stabilne faze v drugo. Četudi je prehod zaželen, posameznik ob tem preživlja neke vrste krizo, saj se iz znanega podaja na neznan teren.

Prehode iz enega obdobja v drugo v poteku dozorevanja in odraščanja, so moje pripovedovalke definirale z vstopom v šolo, preselitvijo in delom.

Babica D. P., Cerkno: »Kakšnih osem, deset let smo bili stari, ko so nam naložili bolj zahtevno delo. Si moral iti molzt, pa prašiče hranit... Ja, takrat, najtežje je bilo pa takrat... (ko so tik po koncu druge svetovne vojne ubili očeta op.p.). Je bilo za mamo težko, joj, pa še hrane ni bilo dovolj. Mama pa sama za delo, samo terala nas je. Delat, pa delat. Mi smo tako delali... Pa še drugam smo hodili delat. Jaz pa Cilka sva šli. Največkrat sem mogla iti jaz. Me je mama poslala: Ti pojdi, tebi delo gre! Pa sem bila za vse... Potem, ko smo začeli delati, je mama že gledala, da smo imeli zadosti hrane. Ni bilo... k sreči, da se je naša mama tako znašla. Je šla v Gorico po riž, pa po sladkor, pa makarone, putr je pa dol nesla pa jajca, zamenjat. Enkrat na mesec zagotovo, ali pa še večkrat, vsakič, ko je kaj spravila skupaj.«

Hči T. M. Cerkno, Kranj: »Meni je otroštvo ostalo pozitivno v spominu neke do šestega, sedmega leta, ker je bilo tako kmečko, sproščeno, ker sem živela v naravi, pri stari mami in sem bila v bistvu mazica, ker sem bila otrok brez očeta. Problem je bil tudi v

tem, ker se je težko živelo in se je moja mama odse-lila – odšla s trebuhom za kruhom delat.

Potem so uspeli narediti hišo in smo se na hitro pre-selil tisto leto, ko sem šla jaz v šolo. Takrat sem dobila tudi polsestro. Tako da je bilo v prvem letu, ko sem jaz hodila v šolo in je bila polsestra še dojenček, zelo kritično vse skupaj. Starša sta delala, eden dopoldne in eden popoldne. Eden je šel ob enih v službo, drugi pa je prišel domov nekaj čez dve in tisto uro sem bila jaz varuška. Sem morala biti kar resna že takrat.»

Vnukinja N. M., Kranj: *»Mislim, da je šola pome-nila konec otroštva. Še zmeraj sem se sicer igrala z lego kockami pa tudi kaj drugega, samo se mi pa zdi, da sem šolo jemala tako zelo zares in ne vem, mogoče se narobe spominim, ampak imam tak ob-čutek, da sem, odkar sem šla v šolo, večino svojega časa porabila samo za šolo.«*

Zgodovinar Philippe Ariès je na otroštvo pokazal kot na družbeni konstrukt, že pred njim pa je an-tropologinja Margaret Mead na podlagi svojega etnografskega dela na Samoa opozorila na drugač-ne načine odraščanja, kot so jih poznale zahodne družbe. Pojmovanje odraščanja se torej kulturno razlikuje, različnega pogleda nanj pa nimajo le do-ločene družbe, pač pa tudi posamezniki znotraj teh. Tako lahko govorimo na eni strani o kolektivnih, na drugi pa o individualnih predstavah o poteku odraščanja in o življenjskih prehodih, ki jih v tem procesu posameznik doživi.

Polnopraven vstop v določeno družbo je povezan s kulturnimi preferencami, ki jih ta družba zahteva od posameznika in se pogosto ne ujema z njegovo biološko zrelostjo. Sogovornice prehod iz ene faze v drugo, iz zgodnjega v pozno otroštvo oziroma mladostništvo, povezujejo s prevzemom določene vrste odgovornosti, medtem, ko je biološka dozo-relost v tem primeru irelevantna. To se zgodi ne-kje med šestim in osmim letom, ko babici naložijo bolj zahtevno delo, njeni hčeri skrb za dojenčka, vnukinja pa se sooča s prevzemom odgovornosti, ki jo prinaša vstop v šolo.

Medtem ko pri babici in hčerki sposobnost opravljanja določenih nalog presoja, narekuje in nad-zira družinsko okolje, pa je vnukinja vezana na šolski sistem, ki je vkorporiran v širše družbene strukture.

Če je za babico še veljalo, da je delo tisto, ki pred-stavlja prehod iz ene faze v drugo, pa že pri hčerki to mesto počasi prevzema šola, ki se pri vnukinji

že kaže kot ključen razlog za prehod. V povojnem času je bilo trdo delo in gospodarno upravljanje z družinsko ekonomijo za preživetje ključnega po-mena. Zviševanje življenjskega standarda pa je ime-lo pogosto posledice šele za drugo generacijo. Delo je v tem obdobju predstavljalo pomembno družbe-no vrednoto, ki se je manifestirala tudi s pomočjo političnega diskurza o obnovi domovine, obenem pa je pomenilo nove sanje, upanje in priložnosti. Država se je industrializirala, odpiralo se je vedno več delovnih mest, ljudje so se začeli preseljevati. Iz kmečkih območij so se selili v industrijske kraje, da bi si ustvarili novo – boljše življenje.

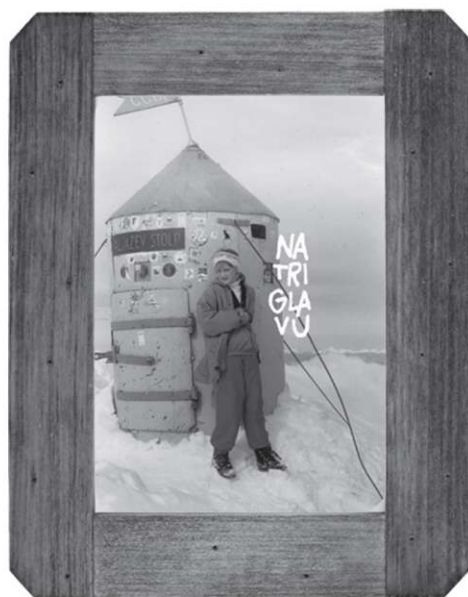
Že v generaciji kasneje, torej pri hčeri, je zaznati spremembe tako družinskih kot tudi družbenih vrednot. Boljši standard, manjše število otrok in krepitev pomena izobraževanja. Vrednote, ki se po-mikajo od dela k šoli, pri vnukinji dosežejo vrh: delovno odgovornost zamenja šolska odgovornost.

IZKUŠNJA »SEDENJA V ISTEM ČOLNU«

Potovati z istim tokom, doživljati enake prehode v podobnih časovnih intervalih in deliti podobne izkušnje, je tisto, kar označuje koncept »sedjenja v istem čolnu.« Občutek »sedjenja v istem čolnu« je nekakšen blažilec oziroma družbeni inštrument, s katerim je posamezniku olajšan nek krizni prehod, ki bi ga v individualni izkušnji zaradi pomanjkanja referenčnega okvira doživel veliko bolj zapleteno. Mirjana Ule meni, da izkušnja »sedjenja v istem čolnu« še posebej zaznamuje tiste družbene skupine, ki tvorijo generacijo, vendar pa ima pomemben vpliv pri tem tudi vprašanje o možnostih obliko-vanja individualne življenjske poti, ki učinek »se-denja v istem čolnu« zmanjša. Četudi naj bi imelo potovanje z istim tokom na posameznike in družbo predvsem pozitiven vpliv pri premagovanju kriznih prehodov, pa po drugi strani posameznike omejuje v njihovi inovativnosti in kreativnosti ter avtono-mnosti življenjskega poteka.

V zgodbah mojih pripovedovalk lahko sledimo tako pozitivnemu odnosu do izkušnje »sedjenja v istem čolnu,« ki je prisoten predvsem pri povoj-ni generaciji, kot tudi negativnemu odnosu, ki je izražen predvsem z željo po večji individualnosti ter s tem večji možnosti po lastnem izražanju in kreativnosti.

Babica D. P.: *»Petnajst, šestnajst let smo imeli, ko smo že tako hodili malo okrog. Na igre pa sploh, ti-sto ni bilo nič важно, koliko si bil star. Na plese nas*

V smeri urinega kazalca si sledijo fotografije iz mladosti babice (roj. 1937) v petdesetih, vnukinje (roj. 1986) v devetdesetih in hčere (roj. 1959) v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja.

pa niso spustili do osemnajstega. Takole ne zvečer. Mama je rekla, ob osmih doma! Potem smo začeli plesat, smo pa tako plesali, ooo smo preplesali, še pa še! Komaj smo čakali, kje bo spet ples, da bomo šli. Potem je pa tako prišlo, Cilka se je poročila dol v Cerkno, Lenka se je dol poročila, Metod in Ivanka, sta šla v Velenje, zato, ker sta bila dva strica tam, pa sta šla tja. Vsi smo se razkropili.«

Hči T. M.: »Pomoje, da je človek tako narejen, da pač izbiraš družbo, ki ima sorodne interese kot ti, ki jo take stvari zanimajo, da se lahko isto pogovarjaš in potem v tisti družbi gor rasteš. In tista družba gre z istim tokom. Obstaja pa verjetno kakšna druga družba, ki ima pa spet ene druge interese, ki pa na drug način gor raste, ne morem zdaj reči, da je cela generacija tako gor rastla.

Večina pa je šla kar na ta način, šolo se je vsak pomatral, da je naredil, potem se je pa poročil. To je bilo kar nekako ustaljeno. Če si imel eno resno zvezo, se je samo čakalo, da narediš šolo, da službo dobiš, da se porочиš in da imaš potem eno takšno življenje... Jaz mislim, da če si si ga pač želel, si si ga lahko ustvaril, ne vem, lahko bi ga pa tudi kako drugače.«

Vnukinja N. M.: »Meni se je ves čas zdelo, da niso bila najstniška leta nič posebnega, potem mi je pa mami rekla, da sem bla ful problematična. Ne v šoli, ampak da doma, da nisem nič ubogala in da sem se odgovarjala. Sem pa kot najstnica imela veliko nekih visokoletečih sanj, kar je pomoje običajno. Pa še zdi se mi, da nikoli nisem bila tipična najstnica, zaradi starejše sestre, ki je imela name velik vpliv in me je kar nekako prestavila v svoja leta, torej za štiri leta naprej.

Svoja najstniška leta sem si najbolj zapomnila po festivalih. In po koncertih Ane Pupedan. Saj pravim, nisem imela enega tipičnega najstniškega življenja. Medtem, ko so moji sošolci v gimnaziji prvič šli na kakšen koncert ali pa na Teden mladih, je bilo to meni takrat že skoraj dolgčas.«

Je izkušnja »sedenja v istem čolnu« sploh še ustrezen koncept v aplikaciji na najmlajšo generacijo – konkretno vnukinjo? Če je za starejše generacije (babico in hči) veljal nek utečen, linearni red v življenjskem poteku (zaposlitev-poroka-otroci), v katerem je plula večina neke generacije, se pri najmlajši generaciji (vnukinja) vzorec krha in posta-

ja bolj individualističen že v sami naraciji. Babica pripoveduje v slogu kolektivnega duha (bili smo družba, odgovorna drug za drugega), perspektiva vnukinje pa je individualistična (za svoje življenje je odgovoren vsak sam). Zgodba hčere v tem pogledu že nakazuje na nekakšen prehod pri menjavi perspektiv.

Kljub različnim generacijskim perspektivam, je koncept »sedenja v istem čolnu« še vedno aktualen za vse generacije, če ga ne vežemo na tradicionalni življenjski potek (zaposlitev-poroča-otroci). Pri tem igra pomembno vlogo šola, ki v posamezne generacije vtiskuje pečat skupne izkušnje. Ne glede na individualistične težnje, šola na družbeni ravni izrisuje pomembno kolektivno izkušnjo.

Bolj kot sami življenjski poteki tako na izkušnjo »sedenja v istem čolnu« vplivajo pogledi posameznika nanjo – če je bila nekoč ta identifikacija zelo močna, celo samoumevna, je danes na tapeti preizpraševanja in kritičnega (ne)sprejemanja.

KULT MLADOSTI

Mladost je, enako kot otroštvo, družbeni konstrukt. Je pojav, ki je značilen le za posamezne družbe in kulture, predvsem pa je to pojem, ki se je pričel uveljavljati šele v obdobju novoveške Evrope, ko se je začelo otroke in mladostnike prepoznavati kot pripadnike dveh ločenih moratorijev. V družbah in kulturah, ki obdobja mladosti ne poznajo, otroci vstopajo neposredno v odraslost ali pa jih od te ločujejo le različna iniciacijska obredja.

Pojem mladosti tvorijo določene ideološke predstave, ki izhajajo iz značilnosti, pripisanih mladim. Vendar pa se danes, kot izpostavlja Mirjana Ule, »nekatero pomembno značilnosti mladosti razširja na vse generacije in vse življenje. Med temi so na prvem mestu potreba po stalnem izobraževanju, negotovosti zaposlitve, po stalnem redefiniranju svoje identitete«. Torej so nekatere specifične lastnosti, ki so jih bili v klasični moderni deležni mladi, lastnosti, ki so definirale mladost, postale univerzalne. Danes v nasprotju z mladostjo klasične moderne ostaja le še njena esenca, saj si jo prilagajajo tako mladi, kot stari. Z njo se lahko identificirajo vse generacije, zato lahko govorimo o kultu mladosti.

Hči T. M.: *»Mladost je to, da se zabavaš, da ne čutiš in nimaš nobenih obveznosti. Naj te ne bi preveč omejevali, čeprav so nas takrat ful omejevali. Mladost in odraslost, sploh nevem, če to lahko tako rečeš.*

Lahko si odrasel, pa si še vedno v mladosti. Prej bi rekla, najstništvo in odraslost. Saj pri osemnajstih je bila zame še mladost, ampak v bistvu nisem bila več najstnik, sem bila že napol odrasel človek, zato, ker jaz mislim, da ko ti stopiš v eno tako resno zvezo, da takrat postaneš bolj odrasel, zato ker začutiš določene odgovornosti, imaš določene obveznosti. To niso obveznosti kot neke dolžnosti, ki bi te morale, ampak so pač obveznosti, ki ti čisto odgovarjajo.

Meni je mladost v bistvu del otroštva, pa del odraslosti, jaz tega sploh ne bi dala v eno posebno obdobje. Obdobje je otroštvo, puberteta, odraslost in tako naprej. Najbrž so vse obdobja, mladost se mi pa zdi en tak širok pojem.«

Vnukinja N. M.: *»Mladost je ful širok pojem. Človek je mlad, dokler se počuti. Mene recimo velikokrat, sploh zdaj na koncu faksa in mogoče tudi zato ker se veliko vozim z avtobusi in srečujem raznorazne ljudi, zelo velikokrat zažene panika, kakšna bom postala, taka zdolgočasena, v nedeljo bom šla v hribe, popoldne na kolo, v soboto bom pa sesala. Ravno sedaj sem prebrala eno tako knjigo, ki piše točno o takih situacijah in te res kar depresija zagradi. Ali se to res z vsemi zgodi? Ampak na drugi strani imaš pa Mišo Molk in podobne, kaj delajo pri svojih letih in se vprašaš, ja koliko časa pa ti misliš še živeti? Tako, da fizično mlad verjetno ne moreš biti, kako hitro se s telesom postaraš, je verjetno odvisno nekaj od genov, hrane, živcev, življenjskega okolja, ampak psihično pa mislim, da če že v mladosti vegetiraš, potem verjamem, da tudi potem postaneš en zdolgočasenec in tudi v duhu star. Ampak, da tudi, ko si telesno star ohranjaš en mladostni duh, če čitaš, potuješ, gledaš filme, predstave, skratka si stalno širiš obzorja. Se pa bojim, da ne moreš nikoli iti čisto v toku z mlado generacijo, ker nisi niti z njimi toliko v stiku, da bi lahko, pa tudi oni te malo izločijo.«*

V osebnih zgodbah treh posameznic, nanizanih skozi koncepte prehoda, »izkušnje sedenja v istem čolnu« ter kulta mladosti, se zrcalijo različni časovni konteksti in socialne okoliščine. Tri generacije iste družine nosijo tri različne izkušnje in poglede na svet. Vsaka zgodba je unikum, skozi katero se razpira posameznikovo doživljanje sveta, ujeto v družbene pogoje in ideološke usmeritve določenega obdobja. Na podlagi osebnih zgodb, se tudi družina odraža kot prožna oblika, ki se na družbene spremembe aktivno odziva.●

**Pogovori so bili opravljeni maja in junija leta 2009.*